

In the course of the experiment in GNPU named after A. Dovzhenko there was developed and implemented pedagogical support of future engineers-teachers' health-saving competences formation in the process of professional training, the conditions for its effectiveness at the university and internal chair levels were created. Evaluation of the effectiveness of the proposed approaches was conducted by stating, forming and control experiments in the framework of the author's course «Foundations of health and healthcare». The main means of providing pedagogical support is developed by the author the educational-methodological complex, which includes: the basic educational program, curriculum, the list of the main requirements in the course, guidelines and algorithm of academic actions, the author's program, questions with variants of answers and information materials for self-study, the instructions for seminars and laboratory works, control requirements and manual for independent work of students.

In a basis of creation of the author's model there were laid the views on formation of health-saving competences of future engineers-teachers at the pedagogical university as a natural, humane, interdisciplinary and upbringing training. This definition refers to the educational and upbringing side of formation of health-saving knowledge, abilities and skills of future engineers-teachers, but also includes personal and professional component of future teachers' training.

Key words: *health-saving competence, future engineer-teacher, teaching conditions and system of health-saving competence formation, health-saving environment, professional training.*

УДК 378.22:7.038.21

Н. В. Сулаєва

Полтавський національний педагогічний
університет імені В. Г. Короленка

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ НЕФОРМАЛЬНОЇ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

У статті висвітлено теоретичні й методологічні засади неформальної мистецької освіти майбутніх учителів у художньо-творчих колективах вищих педагогічних навчальних закладів. Представлено поняття «неформальна мистецька освіта в системі професійної підготовки вчителя», визначено мету, завдання, функції, принципи, зміст і форми її організації. Окреслено структуру особистісно-професійного розвитку як результату отримання неформальної мистецької освіти учасниками художньо-творчих колективів. Схарактеризовано систему, модель і технологію організації неформальної мистецької освіти в педагогічному ВНЗ.

Ключові слова: неформальна мистецька освіта, художньо-творчі колективи, особистісно-професійний розвиток.

Постановка проблеми. Розвитку педагогічної освіти в Україні в контексті тенденцій світового освітнього простору (провідними з яких є демократизація й гуманізація, надання неперервної освіти, взаємодія та взаємовпливи формальної й неформальної освіти) сприяє осмислення педагогічного явища неформальної мистецької освіти майбутніх учителів у художньо-творчих колективах. Актуальність дослідження зумовлена сучасним станом педагогічної освіти, що увиразнюється в суперечностях між: глобалізаційною універсалізацією вимог до якості підготовки майбутніх

учителів та необхідністю збереження унікальних характеристик вітчизняної системи освіти; необхідністю забезпечення творчого розвитку майбутніх учителів різного фаху та недооцінкою можливостей його здійснення в умовах неформальної мистецької освіти; індивідуальними прагненнями студентів до творчого саморозвитку й самореалізації в різних сферах мистецької діяльності та недостатньою диференціацією й диверсифікацією планування навчально-виховного процесу у вищих педагогічних навчальних закладах.

Аналіз актуальних досліджень. У теорії й практиці вищої освіти акумульовано значний досвід, який може стати основою для реалізації неформальної мистецької освіти майбутніх учителів: досліджено перспективи розвитку неперервної освіти й освіти дорослих (Б. Гершунський, Т. Десятов, Л. Кравченко, А. Лігоцький, Л. Лук'янова); вивчено зарубіжний досвід педагогічної освіти (Н. Абашкіна, Т. Кошманова, М. Лещенко, Г. Ніколаї, Л. Пуховська); обґрунтовано теоретико-методологічні засади використання різних видів мистецтва у формуванні професійних компетентностей студента (Г. Локарева, О. Олексюк, О. Рудницька, О. Шевнюк); висвітлено різні аспекти неформальної освіти (В. Александров, О. Асмолов, Т. Білобровко, В. Давидова, В. Лешер, С. Мирвода, А. Фоміна, А. Щетініна, Є. Ямбур). У цих роботах недостатньо уваги приділено неформальній мистецькій освіті як педагогічному явищу, котре має надзвичайно потужний потенціал, зокрема, у системі професійної підготовки майбутніх учителів.

Мета статті. Представити теоретико-методологічні засади неформальної мистецької освіти майбутніх учителів у художньо-творчих колективах вищих педагогічних навчальних закладів.

Виклад основного матеріалу. Теоретичні та практичні здобутки вітчизняної й зарубіжної педагогічної науки минулого й сучасності, вивчення регіонального досвіду вищих педагогічних навчальних закладів з організації мистецької діяльності студентів дають змогу стверджувати, що одним із дієвих напрямів гармонійного професійного розвитку майбутніх учителів є конвергентне поєднання формальної педагогічної освіти з неформальною мистецькою освітою на основі залучення студентів ВНЗ до художньо-творчих колективів.

Розгляд проблеми впровадження неформальної мистецької освіти у вищі педагогічні навчальні заклади ґрунтується на основі обраних серед множини існуючих науково-педагогічних підходів тих, які є найбільш близькими до її методологічних засад (аксіологічного, історичного, компетентнісного, конвергентного, культурологічного, особистісного, синергетичного, системного), а також номотетичних, ідеографічних, кількісних і якісних (етнографічних, ситуаційних, історичних) стратегія емпіричного дослідження сучасного стану неформальної мистецької освіти та перевірки ефективності системи неформальної мистецької освіти майбутніх учителів у художньо-творчих колективах [2, 11].

Застосування визначених методологічних підходів і стратегій дослідження є підвалиною для формулювання концепції неформальної мистецької освіти майбутніх учителів у художньо-творчих колективах, ключовим поняттям якої є «неформальна мистецька освіта в системі професійної підготовки вчителя» – добровільна мистецька діяльність особистості, що здійснюється поза формальним навчанням у вищому педагогічному закладі освіти, реалізується здебільшого в художньо-творчих колективах і не супроводжується видачею диплома офіційного зразка [2, 90].

Метою неформальної мистецької освіти є стимулювання особистісно-професійного розвитку майбутніх учителів через задоволення їхніх соціокультурних і освітньо-професійних індивідуальних потреб. Ця мета конкретизується в завданнях духовного, соціального, мистецького розвитку, а також у розвитку педагогічної майстерності, що передбачає активізацію творчого потенціалу особистості, гармонізацію психоемоційного й фізичного стану студента, розвиток неповторної індивідуальності учасника художньо-творчого колективу, узагальнення життєвого досвіду та співвіднесення його з системою цінностей, які історично склалися в державі та сучасному молодіжному середовищі, активне й діяльне засвоєння різних видів мистецтва та прогнозування можливостей їх використання в професійних ситуаціях, виховання національної свідомості, формування навичок продуктивного проведення вільного часу.

Підкреслимо, що сутність особистісно-професійного розвитку майбутнього вчителя в умовах неформальної мистецької освіти є системним процесом інтеграції особистісної та професійної складових професіогенезу. Аналіз наукових досліджень із питань структури особистісно-професійного розвитку (В. Андрущенко, Л. Василенко, Є. Клімов, Н. Пейсахов, Л. Рибалка, М. Савчин та ін.) дозволяє визначити структуру особистісно-професійного розвитку як результату отримання неформальної мистецької освіти учасниками художньо-творчих колективів. Вона є сукупністю вищеназваних взаємопов'язаних компонентів: мистецького, духовного, соціального розвитку, а також розвитку педагогічної майстерності.

Мистецький розвиток учасника художньо-творчого колективу є результатом, що виявляється в мотиваційних (зацікавленість, потреба в мистецькій діяльності), змістових (уявлення, знання про мистецтво) та операційних (уміння й навички виконувати мистецькі дії) змінах стану особистості від нижчого рівня до вищого.

Духовний розвиток є результатом свідомого самовдосконалення особистості на основі потенціальних можливостей людини, що спрямовує її на підпорядкування свого природного та соціального «Я» вищим ідеалам, цінностям і смислам, гармонізації поведінки та способу життя, збагачення духовних надбань людства результатами власної діяльності.

Соціальний розвиток характеризується як зміна особистості, що виявляється в накопиченні нею знань, умінь і навичок проектувати та реалізовувати життєві стратегії відповідно до демократичних норм і правил співіснування з іншими людьми.

Розвиток педагогічної майстерності є зміною властивостей особистості на основі активізації рефлексивних умінь, котрими забезпечується самоорганізація високого рівня професійної діяльності вчителя.

Ефективність неформальної мистецької освіти у вищому педагогічному навчальному закладі визначається її функціями, основними з яких є функція естетичної соціалізації (підвищення активності майбутнього фахівця щодо формування естетичних смаків, здібностей і потреб, пробудження творчого начала, прагнення й уміння жити та творити відповідно до загальнолюдських цінностей); ціннісно-орієнтаційна функція (формування світогляду на основі узагальнених та інтерпретованих у мистецтві суспільних подій, розвиток духовності, усвідомлення людини як найвищої цінності, виховання почуття національної свідомості); професійно-розвивальна (поглиблення знань, умінь і навичок, необхідних для високорезультативної педагогічної діяльності, розвитку педагогічної майстерності); катарсисно-компенсаційна (формування гармонійної особистості, сприяння встановленню психічної рівноваги, збудження почуття насолоди від творчості, відкриття, довершеності, надолуження прогалин у художній освіті) та рекреаційна (поповнення духовних і фізичних сил майбутнього вчителя під час корисного проведення вільного часу) функції.

Мистецько-освітня діяльність майбутніх педагогів у художньо-творчих колективах ґрунтується на принципах інтегративної єдності мистецтва й педагогіки, гуманістичної спрямованості, особистісно-індивідуальної орієнтації, цілісності, культуровідповідності, національної спрямованості та систематичності й послідовності.

Добір і структурування змісту неформальної мистецької освіти зумовлюються вимогами до професійного розвитку майбутніх учителів і передбачають урахування індивідуальних здібностей, нахилів, можливостей, уподобань, інтересів, прагнень студентів [2, 8]. Мистецько-освітня діяльність у художньо-творчих колективах (хорах, вокальних та інструментальних ансамблях, танцювальних колективах, образотворчих гуртках, літературних і театральних студіях тощо) сприяє оволодінню знань, формуванню вмінь і навичок у певному виді мистецтва, засвоєнню досвіду творчої діяльності та досвіду емоційно-вольового ставлення, розвитку особистісних і професійних якостей майбутніх учителів. У результаті засвоєного змісту формуються мистецькі компетентності (музичні, хореографічні, образотворчі, літературні, театральні), стимулюється духовний і соціальний розвиток, удосконалюється педагогічна майстерність.

Особистісно-професійний розвиток із вищезазначеними компонентами поглиблюється на основі впровадження в педагогічний ВНЗ системи неформальної мистецької освіти майбутніх учителів у художньо-творчих колективах. Ця система є динамічною цілісною множиною елементів, які знаходяться в ієрархічних взаємозв'язках і взаємозалежності й підпорядковуються меті – надання студентам вищих педагогічних навчальних закладів неформальної мистецької освіти в художньо-творчих колективах для їхнього особистісно-професійного розвитку. Багаторівневість системи, що складається із самостійних підсистем, відображена у вигляді моделі, яка характеризується динамічною цілісністю та поєднує взаємозв'язані компоненти, що підпорядковуються меті особистісно-професійного розвитку студентів педагогічного ВНЗ на основі отримання ними неформальної мистецької освіти. Створення моделі системи неформальної мистецької освіти майбутніх учителів у художньо-творчих колективах ґрунтувалося на розумінні освітньої моделі як сформованої за допомогою знакових систем мислительних аналогів (логічних конструктів), які схематично відображають освітню практику в цілому або її окремі фрагменти. Модель охоплює мотиваційно-цільовий, проєктивно-конструктивний, організаційно-технологічний, операційно-діяльнісний та результативний компоненти.

Управління неформальною мистецькою освітою майбутніх учителів у художньо-творчих колективах педагогічних ВНЗ розглядається в контексті цілеспрямованого застосування технології її організації у вищому навчальному педагогічному закладі. Ця технологія належить до групи педагогічних технологій ефективного управління й організації навчально-виховного процесу та є детально продуманою алгоритмізованою управлінсько-педагогічною діяльністю щодо проєктування, організації й реалізації неформальної мистецької освіти в художньо-творчих колективах вищих педагогічних навчальних закладів. Метою розробленої технології, яка інтегрує функціонально пов'язані компоненти (цільове проєктування, стратегічне планування, консалтинг, структурування, ресурсне забезпечення, реалізацію, моніторинг), є забезпечення функціонування системи неформальної мистецької освіти у вищих педагогічних навчальних закладах.

Виокремлення компонента цільового проєктування ґрунтується на соціально-філософських, культурологічних, педагогічних напрацюваннях. Спектр цільових орієнтацій охоплює завдання стимулювання й дослідження розвитку різних аспектів особистості студентів, зокрема, мистецького, духовного, соціального, а також розвитку педагогічної майстерності майбутніх учителів.

Компонент стратегічного планування передбачає виконання трьох підзавдань: аналізу можливостей вищого навчального закладу щодо надання неформальної мистецької освіти та планування її розвитку, розподілу тижневого навантаження студентів (з урахуванням часу, відведеного на

отримання формальної освіти) та створення розкладу занять художньо-творчих колективів, на базі яких надається неформальна мистецька освіта (що не перетинається з розкладом занять формальної освіти).

Консалтинг спрямований на здійснення експертного консультування (полягає в роз'ясненні студентам сутності неформальної мистецької освіти в художньо-творчих колективах та налаштуванні на оцінку реальної картини прагнень консультованих), процесуального консультування (передбачає збір інформації про вподобання, нахили й здібності потенційних учасників художньо-творчих колективів і обробку даних, отриманих у процесі спільної з консультованими роботи) та навчального консультування (спрямоване на формування бажань і прагнень студентів стати учасниками художньо-творчих колективів для отримання неформальної мистецької освіти).

Структуризація передбачає збереження існуючих в університеті художньо-творчих колективів, у яких можливе надання неформальної мистецької освіти, а також створення нових колективів, напрями мистецької діяльності в яких відповідали б запитам студентської молоді.

Компонент ресурсного забезпечення окреслений як такий, що сприяє правовому, інформаційному, кадровому, матеріальному й фінансовому забезпеченню функціонування неформальної мистецької освіти майбутніх учителів у ВНЗ.

Компонент реалізації передбачає цілеспрямовану систематичну роботу з надання учасникам художньо-творчих колективів неформальної мистецької освіти.

Моніторинг призначений для встановлення результатів неформальної мистецької освіти, їхнього аналізу та оцінювання з метою виявлення закономірностей і тенденцій мистецько-освітніх процесів в умовах художньо-творчих колективів педагогічних ВНЗ.

Уведення неформальної мистецької освіти в навчально-виховний процес вищого педагогічного навчального закладу має ґрунтуватися на дотриманні конвергентного підходу, що знаходить вияв у врахуванні цінностей формальної підготовки майбутнього вчителя та значимості мистецько-освітньої діяльності в художньо-творчих колективах для його особистісно-професійного розвитку. Успіх реалізації такого підходу залежить від високого рівня менеджменту неформальної мистецької освіти [1; 2; 3], який передбачає взаємодію всіх ланок процесу на засадах співпорядкування, співробітництва та співтворчості, що призводить до повної самореалізації й саморозвитку всіх учасників мистецько-освітньої діяльності.

Висновки. У результаті конвергентного поєднання формальної освіти з неформальною мистецькою освітою в художньо-творчих колективах у вищому педагогічному навчальному закладі створюється освітнє середовище, яке сприяє розширенню меж особистісно-професійного розвитку майбутніх учителів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Сулаєва Н. В. Менеджмент неформальної мистецької освіти в педагогічному університеті / Н. В. Сулаєва // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології : науковий журнал. – Суми, 2010. – Випуск 3 (5). – С. 304–314.
2. Сулаєва Н. В. Неформальна мистецька освіта майбутніх учителів у художньо-творчих колективах : дис. ... докт. пед. наук : 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти / Наталія Вікторівна Сулаєва. – К., 2014. – 591 с.
3. Сулаєва Н. В. Підготовка вчителя в педагогічному просторі неформальної мистецької освіти : монографія / Наталія Сулаєва. – Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2013. – 408 с.

РЕЗЮМЕ

Сулаєва Н. В. Теоретико-методологіческие основы неформального художественного образования будущих учителей.

В статье представлены теоретические и методологические основы неформального художественного образования будущих учителей в художественно-творческих коллективах высших педагогических учебных заведений. Сформулировано понятие «неформальное художественное образование в системе профессиональной подготовки учителя», определены цели, задачи, функции, принципы, содержание и формы его организации. Очерчена структура профессионально-личностного развития как результат получения неформального художественного образования участниками художественно-творческих коллективов. Охарактеризованы система, модель и технологию неформального художественного образования в высших педагогических учебных заведениях.

Ключевые слова: неформальное художественное образование, художественно-творческие коллективы, профессионально-личностное развитие.

SUMMARY

Sulaeva N. Theoretical and methodological foundations of non-formal art education of future teachers.

Theoretical and methodological foundations of non-formal art education of future teachers in the art-creative collectives of higher educational institutions are justified in the article. Methodological foundations of professional training of teachers in the unity of formal and non-formal art education in the art-creative collectives of pedagogical higher educational institutions are defined. The notion of «non-formal art education in teacher training system» is formulated.

Goals and objectives of non-formal art education of future teachers are established; its functions (of aesthetic socialization, value-oriented, of professional development, catharsis and countervailing, recreational), principals (of integrative unity of art and pedagogy, of humanistic orientation, of personal and individual orientation, of integrity, of cultural compliance, of national orientation, of regularity and sequence), contents and forms of organization are characterized. Structure of professional and personal development of future teachers as a result of receiving of non-formal art education by participants of the art-creative collectives of pedagogical higher educational institutions is outlined. It is a complex of united components: artistic, spiritual, social development and also development of pedagogical skills. System of non-formal art education in the art-creative collectives of pedagogical higher educational institutions which consists of functionally connected components (motivational and target, organizational and technological, operational and functional, and efficient) is described. Technology of organization of non-formal art education of future teachers in the art-creative collectives is presented; its components (target design, consulting, structuralization, recourse support and monitoring) are characterized.

It is emphasized that introduction of non-formal art education in the educational process of higher pedagogical educational institutions should be based on the convergent

approach that provides the accounting of values of the formal preparation of future teachers and the importance of artistic and educational activities in artistic-creative groups for his/her personal and professional development. The success of this approach depends on the high-level management of non-formal art education, which involves the interaction of all the participants of the process on the principles of co-management, cooperation and collaboration that leads to complete self-realization and self-development of all the participants of the artistic and educational activities.

Key words: *non-formal art education, art-creative collectives, system, personal-professional development.*

УДК 371.385.035

Н. М. Усенко

Сумський державний університет

САМОСТІЙНЕ СТВОРЕННЯ ФІНАЛЬНИХ ОСВІТНІХ ПРОДУКТІВ У ПІЗНАВАЛЬНО-ТВОРЧІЙ ДІЯЛЬНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ

Успішне формування пізнавальної самостійності в евристичному навчанні виявляється у здатності учнів самостійно застосовувати здобуті знання й уміння у практичній пізнавально-творчій діяльності. У статті розглянуто специфіку застосування комплексу педагогічних умов (мотиваційно-цільових, операційно-діяльнісних, діагностичних), які специфічні для повноцінної евристичної діяльності та сприяють створенню старшокласниками якісних фінальних (заклучних, підсумкових) освітніх продуктів у евристичній діяльності. Останні – провідний результат і основний критерій пізнавально-творчої самореалізації учнів старшої школи.

Ключові слова: *пізнавальна самостійність, евристичне навчання, евристична діяльність, педагогічні умови, фінальні освітні продукти, старшокласники, пізнавально-творча самореалізація.*

Постановка проблеми. Фінальними освітніми продуктами в евристичному навчанні визначено такі самостійні роботи учнів, які підводять підсумок їхніх зусиль на завершальних етапах освоєння теми, модуля, розділу чи всього навчального курсу (М. Лазарев). Забезпечення необхідних умов для самостійного створення учнями таких освітніх продуктів – провідний принцип, квінтесенція всієї системи евристичного навчання. Одночасно це найбільш складний і відповідальний компонент діяльності кожного суб'єкта навчального процесу (і школяра, і вчителя). Саме на цьому вирішальному етапі випробовуються міцність, дієвість, значимість здобутих знань, практичних умінь, здатність їх самостійно застосувати у практичній діяльності евристичного (пізнавально-творчого) характеру.

Аналіз актуальних досліджень. Проблемам розкриття сутності та змісту евристичного навчання й самостійної діяльності учнів у його межах присвячено дослідження В. Андреева, Н. Громової, Н. Гузій, Б.Коротяєва, М. Лазарева, А. Хуторського та ін. У роботах зазначених та інших авторів розкрито дидактичні можливості та специфіка евристичного навчання, зокрема, пріоритет пізнавально-творчої самостійної діяльності учнів, результатом якої стають значимі для дітей освітні продукти на всіх етапах